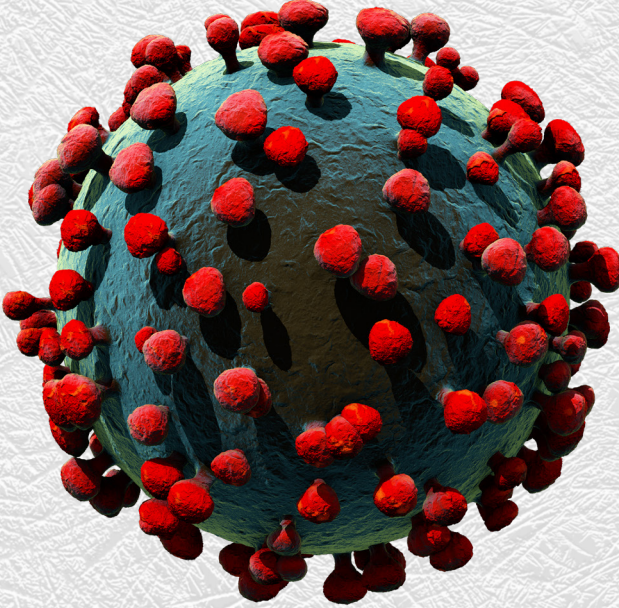

COVID-19 SONRASI KÜRESEL SİSTEM: ESKİ SORUNLAR YENİ TRENDLER

SAM Yayınları

stratejik
araştırmalar
merkezi

T.C. Dışişleri Bakanlığı

YAYIN KURULU

YAVUZ SELİM KIRAN
T.C. DIŐIŐLERİ BAKAN YARDIMCISI

UFUK ULUTAŐ
T.C. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

MESUT ÖZCAN
T.C. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI
DİPLOMASİ AKADEMİSİ

SİBEL ERKAN
T.C. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

MEHMET ZEKİ GÜNAY
T.C. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

TALHA KÖSE
İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

1. Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler	10
2. Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem	20
3. COVID-19 Sonrası Küresel Düzen: İki Seçenek.....	24
4. Koronavirüs Sonrası Yeni Bir Dünya Düzeni Mi, Düzensizliği Mi?	29
5. Salgınlar ve Uluslararası Sistemin Dayanıklılığı.....	35
6. COVID-19 ve Uluslararası Düzen	40
7. COVID-19 Pandemisini Yeniden Düşünmek	45
8. COVID-19 Sonrası Dönemde Pozitif Ayrışma	50
9. COVID-19 Küreselleşmenin Sonunu Mu Getirecek?	54
10. Koronavirüs, Küreselleşme ve Uluslararası Sistem	58
11. COVID-19, Ulus Devlet ve Risk Toplumu	62
12. Uluslararası Sistemde Koronalizasyon	67
13. Koronavirüs Salgınından Sonra Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Da Hiçbir Şey Aynı Kalmayacak (Mı?).....	71
14. COVID-19 ve Uluslararası Kurumların Rolü	76
15. COVID-19 Sonrası Küresel Güvenlik ve Savunma Durumu.....	82

16. Medikal İstihbaratın Yükselişi	86
17. Milli Güvenlik Sorunu Olarak Koronavirüs Salgını.....	92
18. COVID-19 Sonrası Küresel Güvenlik Trendleri	97
19. Küresel İktisadi Dönüşüm Dinamiklerinin Jeopolitik Yansımaları	102
20. COVID-19 Sonrası Küresel Ekonomi Trendleri	107
21. Koronavirüs ve Küresel Çatışma Dinamikleri	112
22. COVID-19 Ortadoğu'da Neyi Değiştirecek?	118
23. Koronavirüs'ün Ortadoğu Bölgesine Muhtemel Etkileri.....	124
24. Koronavirüs ve Çin	129
25. COVID-19 Pandemisi ve Göç	134
26. COVID-19, Yeni Normal ve Dijital Diplomasi	139

KORONAVİRÜS VE KÜRESEL ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

Talha KÖSE

İbn Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi

Anahtar Kelimeler

*Savaşın Tabiatı, Çatışma Çözümleri, Uluslararası Örgütler,
ABD-Çin Rekabeti*

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya çatışmalarının seyri incelendiğinde, çatışmaların özellikle dört temel dönemde zirve yaptığı görülmektedir. 1960'lı yıllarda Afrika ile Güney ve Doğu Asya'da sömürge düzeninin sona ermesi çeşitli çatışmaları tetiklemiştir. Uluslararası sistemde etnik, dini ve kabileci çatışmalar ve bunlarla bağlantılı olarak can kayıpları Soğuk Savaş'ın bitiminin hemen ardından 1990'lı yılların başında da yaşanmıştır. 11 Eylül saldırıları ve sonrasında ABD'nin "Teröre Karşı Küresel Savaş" kavramsallaştırması ile Irak ve Afganistan işgal edildi. Bu ülkeler ve etraflarına da sıçrayan yeni bir istikrarsızlık ve çatışma dönemine girildi. Küresel çatışmaların zirve yaptığı diğer bir aralık ise Arap Ayaklanmaları sonrasında yaşanan ve halen de sürmekte olan dönemdir. Bu dönemlerin çatışma dinamikleri incelendiğinde çatışmaların ağırlıklı olarak bölgesel kaldığı, büyük güçlerin ise doğrudan sıcak çatışmalara taraf olmaktan kaçındıkları görülebilir. 11 Eylül terör saldırıları dünya siyasetinin ana aksına yönelik yapılan

tek büyük saldırı olmuştur. El Kaide ve DAEŞ saldırıları, Batı başkentlerini hedef almıştır ancak, “teröre karşı küresel savaş” ağırlıklı olarak Batı coğrafyası dışında yürütülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetinin genel tablosu incelendiğinde, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 1918 İspanyol Gribi Salgını gibi, dünyanın büyük güçlerini de doğrudan etkileyen kuşatıcı istikrarsızlık dalgalarının yaşanmadığı görülmektedir. ABD, Avrupa ülkeleri, Rusya ve Çin, Soğuk Savaş döneminde kıyasiye rekabet içerisine girdiler ancak bu bölgelerde ve bu aktörler arasında çatışmalar doğrudan yaşanmadı. Bu aktörler sıcak çatışmaları kendi sınırları dışında tutabilmeyi ve aralarındaki rekabeti ise vekiller üzerinden veya üçüncü bir ortamda sürdürbilmeyi başarabilmişlerdir. Koronavirüs salgını sonrasında dünya siyasetinde yaşanacak siyasi ve iktisadi belirsizlikler bu aktörleri doğrudan karşı karşıya getirme ihtimalini artıracaktır.

2008-2009 Finansal Krizi dünya ekonomilerinin merkezini doğrudan etkilemiş ve istikrarsızlaştırmıştır. Bu yönü ile 2008 krizinin kalıcı etkileri olmuştur. Ancak 2008 krizi, ABD ve Avrupadaki önemli ekonomilerin önlemleri ve G-20’de bulunan diğer ülkelerin koordineli adımları sayesinde büyük ölçüde sınırlandırılabilmiştir. Ekonomik krizin etkileri özellikle Batıda aşırı sağ, aşırı sol ve popülist siyasi hareketleri yükselişini tetiklemiştir. Bu gelişmeler Batı siyasetinde belirsizlik dalgasının oluşmasına neden olsa da bu aşamada doğrudan veya dolaylı olarak kapsamlı çatışmalara neden olmamıştır. Bu ülkelerdeki toplumsal kutuplaşmalar bu ülkelerin toplumsal dirençlerini ve siyasi birlikteliklerini zayıflatmıştır. Batı ülkelerinin Koronavirüs salgınına karşı etkili bir mücadele vermemelerinin altında yatan faktörlerden biri de temel alanlarda siyasi mutabakata varamamalarıdır.

Koronavirüs salgınının, dünya çatışmalarına etkisinin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan diğer krizlere göre daha fazla olması beklenebilir. Bunun temel gerekçeleri bulunmaktadır: Bu kriz doğrudan dünya siyaseti ve dünya ekonomisinin ana aksini vurmuştur. Yani Avrupa, Amerika kıtası ve Çin bu krizden büyük ölçüde yıpranarak çıkacaklardır. Kamu sağlığı krizi olarak başlayan salgın, etkisini ilk aşamada ekonomiler üzerinde gösterecek daha sonra da bu etki siyasi alana kayacaktır. Salgının Batı siyasetine etkisinin 2008 krizinden daha fazla olması beklenmekte. Bu süreçte Batı siyasetindeki ana akım aktörler dönüşüme uğrayacaklar, dönüşüme ayak uyduramayan aktörler de tamamen siyaset sahnesinden silineceklerdir. Avrupa ve ABD’de, devlet, toplum ve ekonomik aktörler arasında oluşan ve istikrarı sağlayan konsensüsün önümüzdeki dönemde yapısal bir değişime uğraması muhtemeldir. 2008 sonrasında oluşan siyasi ve toplumsal kutuplaşmaların da artarak protesto ve ayaklanma dalgalarını tetiklemesi muhtemeldir.

Avrupa’da, Amerika’da ve dünyanın birçok ekonomisinde yaşanan istikrarsızlık ve piyasaların çöküşünün siyasi sonuçları olacaktır. Artan işsizlik ve gelir dağılımı eşitsizliği nedeni ile yaşanan gerilimler Avrupa kentlerinde ve ABD’de protesto ve çatışmaları tetikleyebilir. Fransa’da sarı yelekliler protesto hareketi ile başlayan protesto dalgası, artan işsizlik, yoksulluk ve ekonomik belirsizlik nedeni ile daha da genişleyerek birçok başka şehir ve ülkeye yayılabilir. Mevcut risk doğru şekilde yönetilemezse dünya siyasetinin ve ekonomisinin merkezinde derin bir iktisadi ve siyasi buhran yaşanabilir. Bu buhranın etkilerinin diğer bölgelere de sıçraması muhtemeldir.

Dünya siyasetinde küresel çatışmaları önleyen veya azaltan belirli mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalar özetle BM, AB, G-8, G-20, AGİT gibi uluslararası kurum ve birliktelikler; uluslararası norm ve kurallar; ülkeler arası ortak çıkarları destekleyen ticari ve finansal etkileşimler; hegemo-

nik öncülük veya uluslararası liderlik vizyonu şeklinde ifade edilebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası çatışmaların önlenmesi ve çözülebilmesi açısından bu mekanizma ve süreçler önemli roller oynamışlardır. Bu süreç ve mekanizmalara başka unsurlar da eklenebilir ancak temel olarak üzerinde mutabık kalınan unsurlar bunlardır. Bahsi geçen mekanizmalar belli bir süredir zayıflamaktaydı. Uluslararası kurumların uluslararası çatışmaları önlemekte yetersiz kalması; AB, BM ve Dünya Sağlık Örgütü gibi kurumların mevcut kriz karşısında etkisiz olması nedeniyle uluslararası hukuk ve normlara olan inanç son yıllarda önemli ölçüde yıpranmaktaydı. Donald Trump yönetimindeki ABD'nin ve kendi içinde fikir birliğine varamayan AB'nin de böylesi yapıcı bir liderlik tavrı sergileyememesi çatışmaların önlenilme ihtimalini zayıflatmaktadır. Pekin yönetimi böylesi bir liderlik rolünü oynamaya daha istekli görünmektedir. Salgının bu aşamada Çin'de büyük ölçüde kontrol altına alınabilmiş olduğu görüntüsü Çin açısından bir avantaj sağlamaktadır. Ancak Pekin yönetiminin şeffaflığına dair önemli soru işaretleri bulunmaktadır, öte yandan salgının ikinci dalgasının olabileceğine dair beklenti de Çin açısından bir belirsizlik kaynağıdır.

Tablo bütüncül olarak okunduğunda, dünya siyasetinde çatışmaların çıkmasını tetikleyebilecek temel parametrelerde olumsuz yönde bir hareketlenme mevcuttur. Bu çatışma dinamiklerini dengeleyerek sorunların çözülmesine katkı sağlayacak mekanizma ve süreçler ise gittikçe zayıflamaktadır. Bu değişimin somut ve net etkileri önümüzdeki dönemde daha fazla çatışmanın yaşanması ile ortaya çıkabilir. Üstelik bu seferki çatışmalar büyük ihtimalle dünya siyasetinin ve ekonomisinin çevresinde değil merkezinde yaşanacaktır.

Dünya siyasetine dair diğer değişim beklentisi ise küresel güç kaymasının Çin'e doğru olacağıdır. Böylesi bir güç kayması son on yıldır belirgin bir şekilde yaşanmaktaydı. Çin uluslararası siyasette daha özgüvenli, hatta daha önceki dö-

nemlere göre daha kışkırtıcı adımlar atmaktaydı. Koronavirüs salgınının bu kaymaya ivme kazandıracağına dair beklentiler artmıştır. Çin'in bu noktadan sonra içine kapanma ihtimali daha zayıf bir seçenektir. Küresel güç kaymaları genelde gerilimli, hatta çatışmacı bir şekilde olur. Önümüzdeki dönemde Güney Çin Denizi'nde, Afrika'da ve diğer bazı bölgelerde Çin ve ABD arasındaki rekabet kızışabilir ve bu kızışma diğer aktörlerin de dâhil olması ile tırmanabilir. Çin'in Koronavirüs konusunda suçlandığı ve sorumlu tutulduğu bir ortamda, Çin karşıtlığının birçok ülkede artması muhtemeldir. Çin'in böylesi bir çevrelenme ve dışlanma karşısında ne tür bir tepki vereceği çatışma ihtimali olup olmayacağını belirleyecektir. Çin dünya ekonomilerine kalkınma yardımı yaparak toparlanmalarına yardımcı olabilir; kendi içine kapanabilir veya ABD ve Batı ile olan rekabetini artırabilir. Bu noktada Çin'in tavrını belirleyecek temel parametre, ABD ve Avrupa'nın Çin'e dair yaklaşımları olacaktır. ABD her halükârda Çin'e doğru küresel güç kaymasını engellemeye veya yavaşlatmaya çalışacaktır. Bu yaklaşımı ise kritik noktalarda Çin ve ABD arasındaki gerilimleri de artıracaktır.

Dünya siyasetinde çatışma dinamiklerini hareketlendirecek bir diğer gelişme ise salgının zayıf ve kırılğan devletlerin kırılğanlıklarını daha da artıracığı gerçeğidir. Hâlihazırda kendi içinde çatışmalar yaşan Irak, Lübnan, Afganistan, Suriye, Libya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali ve Malavi gibi birçok ülke ile Orta Amerika devletleri bu krizle mücadele etmek için gerekli alt yapı ve kapasiteye sahip değillerdir. Bu durum zaten çatışmalar yaşayan bu ülkelerin kırılğanlıklarını daha da artıracaktır. Salgın ve benzeri durumlarla başa çıkamadıkları durumlarda ise insani dramlar ve göç dalgası artacaktır. Bu ülkelerde sağlık hizmetlerini, gıda güvenliğini ve temel ihtiyaçların tedarikini sağlamak mümkün olmayabilir. Böylesi bir ortamda yeni protesto ve çatışma dalgaları ile karşılaşmak veya toplu ölümlerin yaşanması olası bir senaryodur.

COVID-19 salgınının uzun vadeli etkileri itibari ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan küresel dalgalanmaların tümünden daha fazla etkiye sahip olması beklenmekte. Hem coğrafi yayılma ve etki alanı olarak hem de küresel ve nihai etkileri açısından kapsamlı bir kriz ile karşı karşıyayız. Krizle bağlantılı olarak karamsar olmamızın en önemli nedeni gerek coğrafi yayılımın gerekse yaşanabilecek sorunların çok katmalı olmasıdır. Mevcut durumda temel uluslararası aktörler arasında dayanışma ve eşgüdümün olmaması sorunların çözülmesini zorlaştıracaktır.
